

Josep Maria Aloy
Periodista i crític literari

La literatura infantil i juvenil catalana a final del segle XX

En el camp de la literatura infantil i juvenil de casa nostra estem tan habituats a mirar enre-re que, sense adonar-nos-en, ens hem plantat ja a les portes del 2000. Sembla que era ahir quan sortíem de les grisors del franquisme i començàvem a remuntar en allò que els historiadors han batejat amb el nom tan encertat de *la represa* i ja han passat gairebé quaranta anys. A quaranta anys, si se'm permet el paral·lelisme, una persona ja acostuma a ser madura. Però que una persona sigui madura als quaranta no vol dir que ho pugui ser tota la literatura d'un país. O potser sí?

Abans de continuar, però, he de confessar que la meva gosadia per parlar d'un tema tan complex com aquest no s'ha de confondre amb una manca de modèstia ni amb una falsa pretensió de ser un set-ciències. Simplement he acceptat la invitació de reflexionar sobre un tema apassionant malgrat que excessivament confús i paradoxal, com és el de la literatura per a nois i noies als Països Catalans, escrita òbviament en català. Des de la meua posició més de crític que de res més, o més d'observador i de lector que no altra cosa, m'ha agradat des de sempre estar atent a l'evolució i creixement d'aquesta criatura, amb una data de naixement imprecisa però que jo situaria l'any 1960 i, per tant, tal com he dit, properament en complirà quaranta. I quaranta anys ja comencen a ser molts, crec, per haver pogut observar coses i sobretot poder-les rumiar en veu alta. Preneu aquestes paraules i reflexions com una invitació a un passeig pels camins, a vegades estrets i pedregosos, d'una literatura que s'ha vist forçada a créixer a empentes i rodolons.

No parlaré ni del conte ni de la il·lustració, conscient però que són dos àmbits importantíssims en què la literatura infantil catalana ha donat obres i

autors sòlids i de gran prestigi dins i fora de les nostres fronteres. Parlaré sobretot de l'àmbit de les novel·les per a nois i noies així com d'alguns elements que han ajudat —si bé moltes vegades amb poca empenta— a crear lectors exigents i crítics

Dic que tot va començar el 1960 —és una opinió perfectament discutible— perquè com a estudiós de la vida i de l'obra de Josep Vallverdú —el veterà de la nostra literatura infantil i juvenil— sempre he cregut que la seva primera novel·la juvenil —*El venedor de peixos*— publicada per Arimany el 1960, marcava, per les seves característiques, l'inici d'una nova etapa en el camp del llibre per a joves, ja que era —i és, encara— una novel·la que plantejava temes i conflictes nous, amb uns protagonistes dotats d'una nova empenta, d'una nova mentalitat, i amb un renovat afany d'aventures; unes aventures que tindrien ràpidament continuïtat per part de Vallverdú mateix a *Trampa sota les aigües* (Estela, 1965) i també per part d'un reduït grup d'escriptors que ja començava a bellugar-se feia dies en el terreny cultural i —per què no?— patriòtic: Joaquim Carbó amb *La casa sota la sorra* (Estela, 1966), Sebastià Estradé amb *Més enllà no hi ha fronteres* (Estela, 1966), Sebastià Sorribas amb *El zoo d'en Pitús* (La Galera, 1966) i Pere Verdaguer amb *El cronomòbil* (Edicions 62, 1966). L'any següent, el 1967, s'hi afegirien Àngels Garriga, Maria Novell, Robert Saladrigas i Emili Teixidor. Semblava talment com si la novel·la de Vallverdú hagués disparat el tret de sortida, arrencant així, d'una manera lenta però vigorosa, la que més tard esdevindria una de les etapes més creatives i esplèndides de la literatura al nostre país.

Mentrestant apareixia el primer número de la revista *Cavall Fort* (1961), naixia Edicions 62 (1962) i

també Edicions de La Galera (1963), que instituïa al mateix any els premis de narracions per a gent jove, el Josep Maria Folch i Torres i el Joaquim Ruyra. És prou conegut de tots l'excel·lent estudi de Teresa Rovira «La literatura infantil i juvenil», apèndix a *Història de la literatura catalana* (Riquer/Comas/Molas), volum 11, Ed. Ariel, Barcelona, 1988 (pàg. 421-471). Una excel·lent lliçó d'història d'obligada referència per a tots els qui hem volgut conèixer quina era l'atmosfera que es respirava en aquella època. I alguns dels elements més significatius —segons aquesta historiadora— que definien l'atmosfera d'aquells anys eren la inquietud d'un sector del món intel·lectual i sobretot del de la pedagogia pel problema de la lectura infantil, com ho demostra la conferència d'Artur Martorell pronunciada a la Facultat de Filosofia i Lletres, l'11 de juny de 1960; l'enquesta realitzada al mateix any a escolars barcelonins sobre les seves lectures —només un 2% dels enquestats citaven un llibre en català— i, en especial, l'article de Joan Triadú a *Serra d'Or* (juliol/agost de 1962) en el qual planteja el greu problema que representa per a l'esdevenidor de la literatura en general la gran mancança de llibres en català per a nois i noies. Faig un incís aquí per remarcar que poques vegades la literatura infantil i juvenil ha estat tan ben considerada com en aquest text de Joan Triadú quan diu —i repeteixo la frase— «el greu problema que representa per a l'esdevenidor de la literatura en general —o sigui, de la literatura en majúscula— la gran mancança de llibres en català per a nois i noies». Tot això —continua encara Teresa Rovira— relacionat amb el moviment d'escola activa —per minoritària que fos— preparat des dels anys cinquanta per una generació professional de mestres que volien recuperar la pedagogia perduda i que intenten de crear a les seves escoles uns consumidors de llibres infantils en llengua catalana.

Més tard han anat apareixent nous estudis, noves valoracions i hem pogut escoltar també la veu dels protagonistes mateixos. Així, per exemple, és com recorda Josep Vallverdú, aquells temps: «el mercat del llibre infantil, llavors, era pobre, i la censura duríssima. Hem de pensar, des de la perspectiva que dóna més d'una vintena d'anys —ara ja quaranta— que no hi havia escola, ni tan sols campanya «Català a l'escola», que hi havia l'obligació de dur els llibres a censura i que només havien estat autoritzades versions de la Bíblia, llegendes, contes, faules, etc. que les editorials havien anat arrencant amb esforç al drac de la censura.» (*Indíbil i la boira*, Destino, 1983, pàg. 145).

També l'escriptor Joaquim Carbó ha parlat d'aquells moments: «L'any 1962, en aprofitar les reduïdes esclètxes que començava a oferir el sistema, es produeix, junt amb l'aparició del fenomen que coneixem

com a *nova cançó*, l'esclat de moltes activitats del món editorial. Al final de 1961 havia sortit de l'ou un *Cavall Fort* desnerit i fràgil que, a mesura que creixia, va obrir en un parell d'anys a escriptors i il·lustradors la possibilitat, fins aquell moment impensable, de participar en l'aventura de treballar en català per als infants, tot facilitant un camí que recorrien en paral·lel les editorials Estela i La Galera en iniciar els catàlegs de les seves col·leccions «El Nus» i «Els Grumets de la Galera» amb els llibres guanyadors dels premis Joaquim Ruyra i Josep Maria Folch i Torres, respectivament... Aquest moment, a principis dels seixanta, va ser, al meu parer, el punt de partida de la tasca de descobrir el plaer de la lectura als nostres infants. La resta de la història, fins avui, la constitueix la de cada un dels noms d'una llista cada cop més nombrosa d'autors, dibuixants, editors, bibliotecaris, mestres, llibreters, etc., que s'hi ha afegit joiosament.» («El plaer de la lectura i de l'escriptura», *Faristol*, núm. 0, juliol de 1985).

A partir de 1975 —Franco moria el mes de novembre d'aquest mateix any— les noves circumstàncies polítiques seran decisives en un clar desenvolupament de la literatura infantil i juvenil catalana cap a la seva plena normalització. Teresa Rovira enumera algunes d'aquestes tan decisives circumstàncies: 1) amb la introducció del català a l'ensenyament són cada vegada més nombrosos els llibres escolars; 2) creix espectacularment la producció del llibre infantil d'esplai, que ja no està obligat a fer una funció de suplència; 3) s'amplia el ventall d'estils i temes i, en la narrativa, es produeix l'eclosió de la fantasia i el meravellós, el somni i fins l'absurd i, finalment, s'introdueix el *realisme crític*, al costat de llibres de sempre amb temes històrics o de la vida quotidiana; 4) abundància de traduccions en la narrativa en general —necessàries amb l'augment de la demanda— i que influeixen en els nous corrents, etcètera. Altres circumstàncies tenen a veure, després en parlarem, amb l'augment de la crítica i la necessitat de difondre les nombroses novetats; l'interès per conèixer què es fa a fora, amb una presència constant en congressos, fires del llibre, associació a organismes internacionals, etc.

A partir de 1976, doncs, tot es multiplica, tot es dispara, tot és possible... La literatura infantil i juvenil pren una embranzida difícil de controlar. Aquella llista cada cop més nombrosa que deia Joaquim Carbó, sobretot pel que fa a escriptors i editors, no ha parat ja de créixer. Si l'any 1960 només hi va haver un escriptor que va escriure una novel·la, del 1960 fins al 1970 ja foren deu els escriptors i vint-i-tres les novel·les. El 1980 el nombre d'escriptors ja era de quaranta-un i el de novel·les cent dotze. M'estic referint sempre a l'àmbit de la novel·la o de les narracions d'una certa extensió. Als

90 la xifra d'escriptors s'havia enfilat ja als cent quaranta-quatre, amb un total de mig miler de novel·les. Aquella criatura, doncs, que naixia l'any 60 i que fou festejada i seduïda per molts, ha crescut i s'ha fet gran de tal manera que és molt difícil avui valorar-ne l'abast, destacar-ne les característiques i analitzar-ne les tendències.

Les noves generacions d'escriptors han crescut amb força. En algun moment, fins i tot, s'ha volgut trencar amb els autors que van iniciar tot el procés. Alguns han estat crítics amb ells i s'hi han enfrontat amb una nova literatura que no sempre ha resultat tenir la qualitat i l'interès suficients. Avui és fàcil perdre la memòria i *carregar-se* una literatura qualificant-la de carrinclona i desfasada. No hem d'oblidar mai que als anys seixanta —com molt bé diu Francesc Boada— «els autors formaven un grup homogeni amb una mateixa manera de pensar i de fer que ha resultat enormement positiva per al país, per tot el que ha tingut de retrobament amb les arrels, de revalorització de la llengua, la història i els costums i de vocació pedagògica, en el més noble sentit del terme». (*Faristol*, 21, pàg. 5). Jo diria que una de les característiques d'aquella primera fornada d'escriptors fou la dignitat i, una altra, la coherència; característiques que no sempre hem trobat en autors més actuals. Coherència, dignitat i fidelitat i, si em permeteu encara, s'hi hauria d'afegir una altra característica. Són, la majoria, autors fidels al seu públic i això fa que hagin intentat mantenir-se fidels a si mateixos i consolidar una obra que no ha perdut amb el temps i així, molts lectors de Vallverdú estaran d'acord amb mi a qualificar de grans obres —dues de les millors obres— les novel·les *Germana veritat*, escrita i publicada l'any 1994, o bé *L'ombra del senglar*, publicada el 1997, és a dir, trenta-set anys després d'aquella primera novel·la solitària *El venedor de peixos*. Això mateix s'esdevé amb l'escriptor Joaquim Carbó: la seva última novel·la, ara com ara, *L'home que es va aturar davant de casa*, escrita l'any passat, és al meu gust una de les millors de tota l'extensa obra d'aquest autor. El mateix podria dir, per exemple, de *Cor de roure* d'Emili Teixidor.

Podem considerar la literatura infantil i juvenil catalana, però, una literatura adulta?

Aquesta és una pregunta que va intentar respondre Teresa Duran —una de les persones més enteses en literatura infantil i juvenil de tots els temps— en un article a la revista *Serra d'Or* (octubre de 1996). Però... com es pot saber si una literatura és adulta? O com es pot saber si una literatura té bona salut i és una literatura normalitzada? Per la quantitat d'autors i d'obres publicades? Per la qualitat d'aquests autors i d'aquestes obres? Probablement.

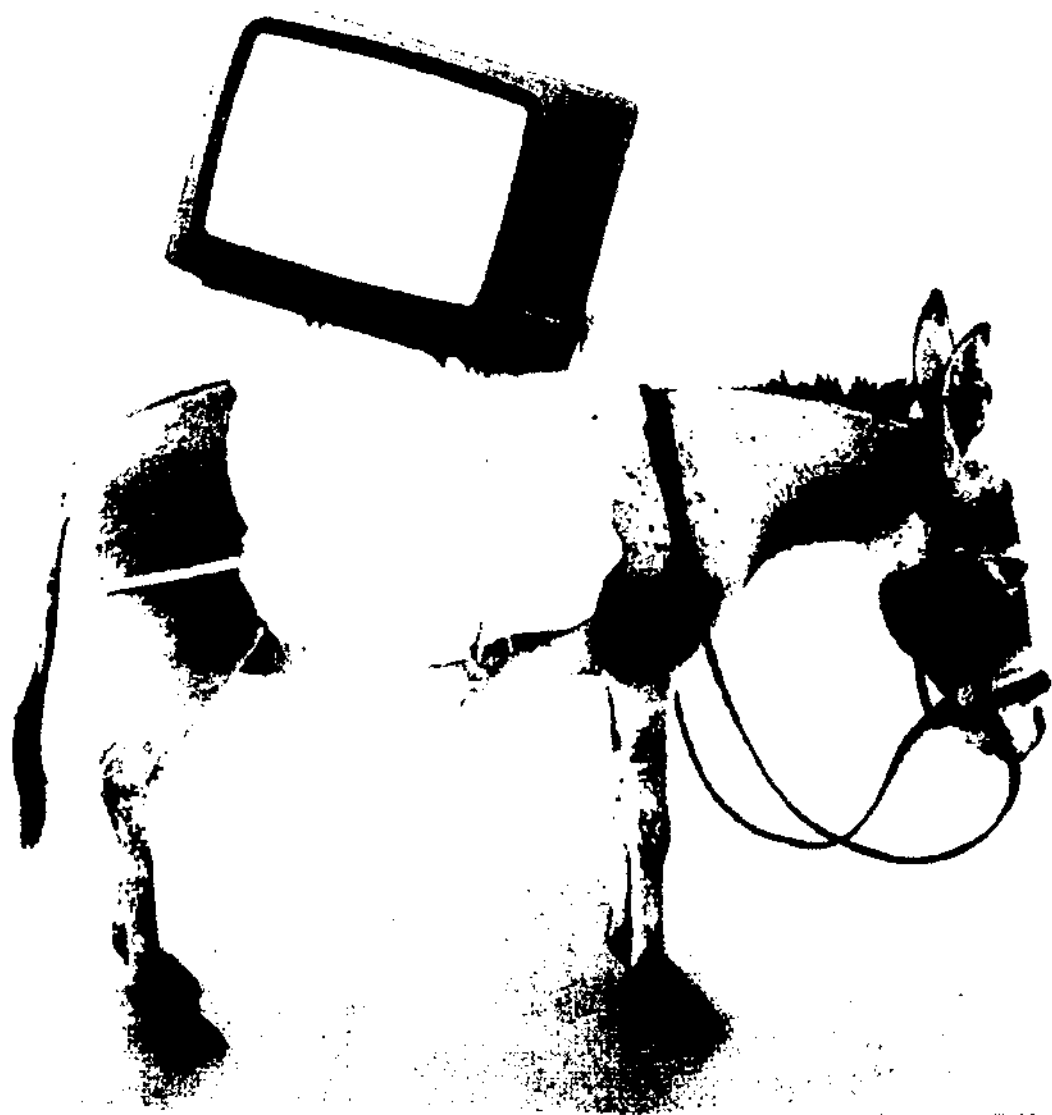
Però no només per això.

Una literatura té bona salut quan disposa d'uns bons espais per a la crítica en els mitjans de comunicació i és tractada amb normalitat per aquests mitjans de comunicació. I també quan té uns mecanismes de difusió fàcils i atractius. Quan és llegida per un bon coixí de lectors per pur plaer lúdic i, òbviament, no pas per obligació. Quan disposa d'obres d'assaig que n'estudien aspectes globals o parcials. Quan sap mantenir un equilibri en les seves diverses modalitats: narrativa, poesia, teatre... i en els diversos gèneres. Quan no és considerada una literatura de segona categoria. Quan la seva presència no provoca al·lèrgies ni rebutjos dins una societat cada vegada més atreta per altres entreteniments més efímers, més sorollosos i més exagerats...

Però, anem per parts. Deia que, certament, un símptoma de bona salut és la necessitat d'una generosa oferta d'autors i de títols i aquesta circumstància, com acabem de veure, durant els últims quaranta anys, ve donada amb escreix. La literatura infantil i juvenil ha esdevingut, ja ho he dit, una joguina atractiva que ha anat provocant que, de mica en mica però sense perdre el temps, i atrets pels cada vegada més exquisits guanys, augmentàs la parròquia d'escriptors, alguns amb ben poques manies, que s'enfilaven al carro d'una activitat tan atractiva com aparentment simple i per a la qual tothom semblava que estava suficientment preparat. Fa la sensació que amb els petits tot s'hi valguí, sobretot si la manca de crítica permet donar moltes vegades gat per llebre encara que sigui amb l'excusa de crear lectors i per tant d'exercir una funció suposadament pedagògica i exemplar.

Amb aquests arguments i a través d'una creixent inèrcia aclaparadora, els autors han publicat, algun de forma desmesurada, en totes i cada una de les editorials existents, com si es tractés d'una mena de cursa descontrolada, alhora que les editorials, per la seva banda, han perseguit els autors fins a aconseguir algun dels seus originals. S'ha perdut —tot sigui dit de passada— aquell concepte d'*autor de la casa* amb el consegüent resultat, palpable d'una hora lluny, de convertir una tasca rica i laboriosa —tot el treball de correcció i d'elaboració conjunta entre editor i escriptor— en una negoci fred, fins i tot despietat, mancat de comunicació directa i fluïda, en què allò que menys ha prevalgut ha estat l'obra literària com a aportació cultural i lúdica destinada als joves lectors.

«Les editorials han passat de ser un negoci familiar a ser una indústria —diu Teresa Duran—. Indústria que ha exigit, o sembla exigir que al capdavant del negoci hi ha d'haver un lleó del màrqueting. El que importa és vendre, el que sigui i tan aviat com sigui.

El frenesí dels números es va menjant les lletres.. Ja no queden, al capdavant de les editorials, prohoms de la literatura, ni aquí ni a fora... Es compten amb els dits d'una mà els directors editorials catalans que poden, amb autoritat reconeguda, exercir d'editor a l'anglesa tant en el camp infantil com en l'adult. I, consegüentment, tant en l'edició de la literatura adulta com en el de la literatura infantil i juvenil, ja no hi ha línies editorials diferenciades que generin dinàmiques oposades o complementàries. Només hi ha un criteri: una novel·la és *bona* perquè se n'han venut tants milers d'exemplars; un autor és *bo* perquè és tan prolífic com impactant davant la càmera» («Serra d'Or», 442).

Són ben evidents, observant els catàlegs de les diferents editorials, les enormes semblances que hi ha entre les unes i les altres. La majoria de col·leccions contenen els mateixos autors, sovint amb obres molt similars —a vegades d'encàrrec— elaborades amb

receptes també molt repetitives en què els ingredients acostumen a ser sempre els mateixos. Qualsevol tema o qualsevol efemèride o qualsevol moda és motiu suficient perquè algun autor —a vegades més d'un i més de dos— escriguin una novel·la. «Basta llegir les notícies a la premsa per saber de què aniran els llibres per a joves en el proper curs» —diu Miquel Rayó, amb ironia. «Pens —continua Rayó— que les editorials (i per desgràcia els autors/les autores) estan massa pendents del públic escolar, amb la qüestió de les ensenyances *transversals* i l'*educació dels valors* i tota la pesca.» Però no és tot negatiu, és clar. Miquel Rayó mateix reconeix «la possibilitat que qualcuna d'aquestes narracions pugui ser, de fet n'hi algunes d'interessants, una obra d'art». Certament que tota aquesta eufòria editorial ha provocat que molts temes tradicionalment silenciats —la mort, la malaltia, l'amor, l'enamorament, el dolor...— s'anessin incorporant a la narrativa per a joves i molts elements fins aleshores poc utilitzats

han passat a enriquir aquesta narrativa. «La necessitat d'expressar una realitat més rica de significats—diu Teresa Colomer— porta la literatura infantil i juvenil a experimentar amb les regles de construcció literària. Així la utilització creixent de la ironia, l'ambigüitat i l'equívoc, així com la visió de l'obra literària com un joc compartit entre emissor i receptor portarà cap a una ruptura cada vegada més generalitzada dels esquemes narratius tradicionals» (CLIJ, núm. 26). Una cosa, però, és aquesta ruptura amb els models anteriors i, l'altra, la sensació que tots podem escriure de tot i que qualsevol tema pot justificar la publicació de qualsevol novel·la. Una crítica escassa i poc puntual i una manca de treballs d'anàlisi més profunda han afavorit aquesta enorme disbaixa i han arribat gairebé a posar en dubte la netedat i l'ètica tant de l'escriptor com de l'editor.

No sé, per tant, si es pot considerar adulta una literatura que ha seguit, sense ordre ni concert, els dictats de les modes a cada moment, que ha claudicat davant les seves exigències, ha fet tota classe de concessions a la facilitat i ha presentat, sovint, els arguments més simplistes i pobres. No sé si podem qualificar d'adulta una literatura que no ha tingut la precaució de mantenir tothora un rigor i una qualitat literària prou digna. No sé tampoc si és adulta una literatura tan desequilibrada que gairebé no ha dedicat un espai regular a la poesia ni tampoc al teatre. «Podem parlar de literatura normalitzada —pregunta Teresa Duran— davant l'absència de llibres de poesia i de teatre? Podem parlar de literatura com a art, si en aquest art —accessible als infants— no hi ha lloc per a formes tan intrínsecament literàries com la poesia i el teatre?» (*Lletra de Canvi*, 19/20, juliol/agost de 1989).

S'impone la necessitat urgent de mirar de pouar entre tot aquest reguitzell de llibres publicats i seleccionar aquells que s'han destacat per la seva singularitat, pel seu interès, per la seva qualitat literària i per la seva capacitat d'emocionar el lector. Perquè hi ha hagut —i hi ha— autors que han fet una aportació digna a la història de la literatura infantil i juvenil catalana. Autors que —alguns amb una trajectòria més que suficient— poden considerar-se ja clàssics. Molts han vist premiada i reconeguda a bastament aquesta dedicació honesta i incondicional als seus lectors. Deixeu-me dir alguns noms, malgrat que ja sé que això és perillós. Però no puc resistir de parlar, en aquest punt, de la coherència d'escriptors com Josep Vallverdú, autor d'una obra sòlida de més de quatre mil pàgines, d'una notable qualitat literària. Ja he dit abans que la seva novel·la *El venedor de peixos* (1960) fou la primera d'encetar, malgrat les dificultats de l'època, el camí pedregós que ens aniria portant cap a la tan esperada normalització. Però, a part d'*El venedor de*

peixos, Vallverdú és autor d'algun veritable *best-seller* infantil com *Rovelló* —qui no l'ha llegit, encara?—, que ja va per la vint-i-tresena edició. I qui no s'ha deixat seduir per les aventures de *Mir*, *l'esquirol* o d'*Un cavall contra Roma*? O les dues que fa poc esmentava, publicades aquests últims anys! Vallverdú ha esdevingut, al llarg d'aquestes dècades, una figura de referència imprescindible dins la història de la literatura infantil i juvenil. No és estrany, doncs, que La Galera decidís fa quatre anys crear i publicar l'obra completa infantil i juvenil d'aquest autor, en quinze volums —amb una mitjana de tres novel·les per volum, agrupades per temàtiques— tot plegat amb una presentació elegant i luxosa. Quinze volums que a un ritme de dos per any —ja n'hi ha vuit al carrer— constituïran un monumental edifici literari de notables dimensions.

També ha adquirit un reconegut prestigi entre els lectors joves l'escriptor Gabriel Janer Manila, l'autor mallorquí per excel·lència que, amb paraules de Miquel Rayó, un altre apreciat mallorquí, «ha esdevingut un element essencial en el procés que ha viscut la producció literària per a infants i joves a les illes». L'obra de Janer Manila, exquisida, sensible i poètica, ha aportat a la literatura —a la literatura en majúscules!— un toc de distinció i de delicadesa indescriptibles. Per això tampoc no ens ha d'estranyar que La Galera s'hagi proposat també publicar, a partir d'aquest any, l'obra completa infantil i juvenil d'aquest autor.

La nostra literatura per a joves ha comptat també amb una autor sòlid, Josep Albanell, sovint amagat darrere el pseudònim de Joles Sennell, que ha sabut fer, com ningú, de les lletres pura fantasia i de les paraules, màgia total. Alguna de les seves obres, com *La guia fantàstica* (1976), va esdevenir un important revulsiu dins el món de la literatura, quan aquesta seguia precisament una tendència més aviat realista i moralista, molt pròpia de l'època. Albanell va gosar trencar els esquemes i va introduir una nova línia que sorprengué tothom per la seva innovació i originalitat. La seva obra, gairebé en solitari, ha estat d'una importància cabdal.

Emili Teixidor —amb una obra no gaire abundosa, però reflexionada i sòlida, escrita sense presses i pensant en un lector àvid de paraules i d'idees. Joaquim Carbó, el mestre d'obres —com algú va dir—, el constructor de cases —de cases a sota i a sobre, a dins i a fora que formen sòlides estructures narratives plenes d'enginy, de serenitat i amb uns bons tocs d'humor i d'ironia. Sebastià Sorribas, autor d'obra curta però capaç de connectar amb la massa de lectors i creador, junt amb Joaquim Carbó, dels llibres anomenats de colles. Una obra curta, la de Sorribas, però carregada de bones i seductores intencionali-

tats. Oriol Vergés, conegut especialment per la sèrie dels «súper» a la primera època —1978-1982— i per la col·lecció «Les arrels», d'episodis novel·lats de la història de Catalunya de la qual acaba de sortir el volum vint-i-tres. Miquel Obiols, un dels innovadors —junt amb Pep Albanell— més cèlebres que ha tingut el país i que probablement no ha estat mai prou valorat del tot. Joan Barceló, Maite Carranza i Teresa Duran, un escriptor precoç i malaguanyat i dues innovadores més, amb l'humor i la fina ironia com a segell de la casa. Mercè Canela, escriptora que ha sabut mantenir sempre un bon nivell de qualitat en la seva no gaire abundosa obra. Tampoc no gaire abundosa, tot i que ha sabut arribar al lector, l'obra de Gemma Lienas, una obra immersa en l'anomenat i qüestionat *realisme crític*, però que en mans d'aquesta escriptora ha sabut guanyar-se un lloc prominent. M. Àngels Gardella, escriptora de fina sensibilitat. I en les últimes fornades, i gairebé acabat d'arribar, Antoni Garcia Llorca, jove i escriptor que ha iniciat una carrera de notables èxits, si jutgem pels premis i per la crítica. Aquesta sèrie d'autors —entre d'altres que per manca de temps no puc ni citar— han sabut fer literatura de la bona, amb ofici i qualitat. O amb sensibilitat, com l'obra poètica de Miquel DescLOT o amb un compromís social de defensa del medi ambient i dels dèbils, com la de Miquel Rayó i Enric Larreula, o amb la solidesa i prestigi d'una Maria Barbal o d'un Pep Coll o d'un Pere Morey... per citar-ne algun més.

Al costat, però, d'aquests autors i de llurs obres, hem observat decebuts l'existència de tota una altra literatura, caracteritzada per unes actituds d'incoherència, d'oportunisme, de frivolitat —fins i tot— i de poc rigor en els resultats. Una altra literatura que ha semblat, sobretot l'àmbit escolar, d'obres senzilles, gairebé prefabricades, amb escandaloses concessions a la facilitat sobretot pel que fa al nivell de vocabulari i als missatges esnobistes i banals. Una literatura que ha ofert —i està oferint— obres d'una dubtosa originalitat que, en definitiva, no ha servit per gran cosa més que per empobrir les lectures dels nostres joves sense que els responsables d'aquesta vacuïtat —escriptors i editors— sentin cap mena de remordiment. Algunes novel·les són plenes de l'anomenat *realisme crític* —algú sap què vol dir, exactament?—; o de la *psicoliteratura*, encara més estranya i estrambòtica; o de les típiques i tòpiques aventures d'estiu d'una colla de nois i noies, mancats d'iniciatives i de creativitat i que es mouen a la babalà fent i desfent sobre la marxa tot un rosari de ruqueries totalment indigeribles per al lector sofert.

Vegem-ho amb més detall: moltes de les narracions que avui s'escriuen per a adolescents i joves no pretenen res més que explicar la seva vida a través de

la mirada adulta de l'escriptor, una mirada normalment poc genuïna, poc sincera i sovint pretensiosament moralista. A vegades, per fer-se més proper al lector jove, l'escriptor-adult incorpora actituds positives i un vocabulari totalment desnaturalitzat i difícilment creïble... Allò que m'espanta de les novel·les dites psicològiques en què es tracten temes durs, propis —diuen— de la majoria dels adolescents, és la simplicitat en el tractament, la llàgrima fàcil, la violència de les relacions personals, la violència però alhora també la superficialitat i el *menfotisme*, la pobresa de sortides i la influència negativa pels missatges obscurs que transmeten. Escrit, això sí, amb paraules boniques i sovint tendres. A la literatura per a joves —deia un crític— ja no li fa falta fer bonic, sinó gratar a fons i trobar el filó de debò. Molts escriptors obliden que tota narració que no pugui ser llegida per un públic adult no mereix tampoc ser llegida per un públic jove.

Vicent Ferrer i Mayans, en un treball a la *Revista de Catalunya* practica un ràpid cop d'ull a l'obra de dos autors de literatura juvenil: Glòria Llobet, autora de *I ara què, Núria?*, i Joan Pla, autor de *Mor una vida, es trenca un amor*. Pel que fa al contingut —diu Vicent Ferrer— ambdues novel·les se centren en les històries d'amor de dues parelles d'adolescents amb el rerefons dels conflictes familiars —els pares separats, en la novel·la de Glòria Llobet, i la mentalitat tradicional i autoritària dels pares, en la novel·la de Joan Pla— i socials —la barrera econòmica entre les famílies en *Mor una vida, es trenca un amor*. Molta part d'història romàntica i ben poca cosa, però, de realisme crític: els conflictes generacionals no són objecte de cap reflexió, sinó que es limiten a funcionar de decorat i d'element dinamitzador d'un argument abocat exclusivament a retratar els processos afectius, de transgressió i iniciàtics de l'adolescència. Els personatges d'aquestes novel·les són absolutament convencionals i arquetípics... Igualment, la majoria dels escenaris són desproveïts de la més mínima originalitat: platges solitàries, postes de sol, tòrrides escenes eròtiques sota nits estelades... Tot un imaginari, limitat i tòpic, i elaborat en la més pura estètica del videoclip.

Si com a instrument de coneixement de la literatura aquestes novel·les, per la pobresa de recursos narratius, no aporten res, tampoc no podem dir que siguin una eina útil per al perfeccionament de la llengua. Una de les característiques que més comunament s'assigna a la recent narrativa en català és la de l'ús d'uns registres lingüístics acostats a la llengua viva. En el cas de la narrativa juvenil, en què moltes novel·les —com les dues que comentem— són narrades en primera persona pels joves protagonistes, aquesta inclinació sembla una consigna d'obligat compliment: la llengua de les

novel·les ha d'enganxar el lector igual com la temàtica. Aquesta màxima comporta, d'una banda, l'admissió en l'estil literari de girs i expressions d'allò més vulgar; de l'altra, la consolidació d'un lèxic reduït... Històries d'aquesta casta necessiten cops d'efecte per semblar arguments de novel·la, i per això se'ls cerca sovint el fet truculent que aboqui el desenllaç a l'òrbita del que es considera *dramàtic*: en la novel·la de Glòria Llobet, la mort sobtada del pare de la protagonista precipita la separació de la parella; en *Mor una vida, es trenca un amor* és la mort d'un dels protagonistes allò que trenca la relació...

Vicent Ferrer acaba dient que el rètol *literatura juvenil* és l'eufemisme perfecte per ocultar, entre la literatura escrita per a joves, un tipus de novel·la el nom de la qual ningú no gosa pronunciar: novel·la rosa. I es pregunta si amb aquesta mena de novel·les es vol aconseguir l'educació literària de les generacions que d'aquí a uns quants anys formaran el mercat amb què es mesurarà l'*esplendor* de la narrativa catalana... (Vicent Ferrer i Mayans: «Crítica literària i "narrativa jove"». *Revista de Catalunya*, 108 (juny de 1996).

Massa servituds, potser, per a una literatura aparentment productiva?

Tornem però a l'allau de novetats que avui es publiquen i que fàcilment podrien fer-nos veure i creure que la literatura infantil i juvenil viu un bon moment. Sens cap mena de dubte, qualsevol lector avui, si vol llegir, té un ventall enorme de títols, temes, gèneres... per triar i remenar, i, finalment, escollir, si abans no ha caigut en l'esgotament i en el col·lapse. Si una bona oferta de títols pot ser un element positiu per a la bona salut de les lletres, també cal conèixer, i molt bé, les servituds que sens dubte genera aquesta enorme i desequilibrada producció.

— Primera servitud: aquesta allau de novetats que durant els últims anys, sobretot a partir dels vuitanta, saturen les prestatgeries de qualsevol llibreria provoca, ja ho he dit, la creació de multitud d'editorials que atretes per l'aparent bona salut del nivell lector dels nostres joves, i dels missatges que l'escola llança a favor del llibre, volen participar en la repartició d'un pastís que cada vegada tindrà més gormands a taula. Si als anys seixanta les editorials no arribaven a la desena: Arimany, Estela, després Laia, La Galera, Tàber, P.A.M., Grup Promotor i Joventut; a partir del 1976 —un any després de morir el general Franco— neix La Magrana de la mà d'un activista cultural com és Carles-Jordi Guardiola, que crea poc després les interessants col·leccions «L'Esparver» i més tard «El Petit Esparver». L'any 1982 és l'editorial Barcanova que

surt també al mercat amb la col·lecció «Centeure» de novel·la juvenil, el primer volum de la qual és una narració de Maria Aurèlia Capmany. Durant aquest mateix any Pòrtic crea la col·lecció «El blat tendre» de novel·la juvenil. El 1984 neix l'editorial Cruïlla, la branca catalana d'edicions S.M. Cruïlla, d'un gran potencial tant econòmic com cultural crearà una de les col·leccions més famoses de la història del llibre en català: «El Vaixell de Vapor» per a nois i noies i més tard «Gran Angular» per a joves. El mateix any el Consorci d'Editors Valencians posa en circulació la col·lecció «Gregal Llibres» i l'editorial Gaya Ciència, la col·lecció «Moby Dick». El 1986 neix l'editorial Empúries i crea la col·lecció de narrativa juvenil «L'Odissea», el primer volum de la qual és la traducció al català de *Les bruixes* del cèlebre escriptor Roald Dahl. El 1986 mateix neix l'editorial Aliorna de la mà de Ramon Besora i crea dues excel·lents col·leccions «Aliorna Jove» i «Aliorna baobab». També editorial Noguer inicia la col·lecció «Quatre vents» amb una obra de Josep Vallverdú. El 1987 neix l'editorial Pirene, el director de la qual, Francesc Boada, és una persona prou coneguda i prestigiosa sobretot en l'àmbit de la crítica. Al País Valencià, aquest mateix 1987, neix editorial Bromera, que es convertirà en una de les més importants empreses editorials catalanes. Josep Gregori, exmestre, en serà el director i l'inspirador de moltes col·leccions. El 1988 neix el segell Edelvives en català amb la col·lecció «Ala Delta». També decideixen publicar en català les editorials Alfaguara/Grup Promotr, que ho fa amb *La història interminable* i *Momo* de Michael Ende, i Edicions B que inaugura la col·lecció «Mar Obert». A València neix el 1989 Edicions del Bullent i al Principat Columna engega l'eclèctica col·lecció i calaix de sastre «Columna Jove». Un any més tard, el 1990, neixen al País Valencià les editorials Tàndem i Tabarca. La primera, de la mà de Rosa Serrano, crea la col·lecció de narrativa infantil «La Bicicleta Grog» i la infantil-juvenil «La Bicicleta Negra». La segona, Tabarca, crea la col·lecció «Tabarca juvenil». L'any 1991 neix la branca catalana d'editorial Edebé que, a més de les col·leccions «Periscopi» de narrativa per a joves i «Tucan» per als infants, crearà un dels premis més sucosos de literatura infantil i juvenil, etcètera. L'editorial Grijalbo decideix també editar en català i crea el segell L'Arca de Junior, però es veu obligada a tancar-la poc després de treure el primer producte multimèdia de la història del llibre infantil i juvenil català: *Ulisses*, en dos CD- Rom.

Aquest ball de bastons i una sèrie de crisis periòdiques fan pensar en les enormes dificultats que provoca l'existència de tantes empreses que, alhora que han de reduir al màxim les tirades per no agafar-se els dits, estan sotmeses a fortes tensions i

enormes dificultats per subsistir. Algunes no han pogut suportar tanta competència i tant d'esforç. Així, amb més pena que glòria hem vist com desapareixien veteranes empreses com Laia, i la seva històrica i ja clàssica col·lecció «El Nus». També Aliorna, després d'una trajectòria vibrant, Edicions B i el Consorci d'Editors Valencians van tancar definitivament les seves col·leccions. L'any 1995 fou Pirene que entrava en el Grup Enciclopèdia Catalana junt també amb Pòrtic. Cal tenir en compte que a Enciclopèdia Catalana ja s'hi havia integrat tres anys abans Edicions de La Galera. Altres editorials han anat fent la viu viu, a moments publicant molt poc i aguantant la tempesta com han pogut.

— Segona servitud: aquesta enorme producció provoca que els llibres tinguin una vida molt curta i esdevinguin uns productes totalment efímers. La majoria de les novetats no poden romandre gaire temps a les estanteries de les llibreries i moltes són retornades a dormir en grans magatzems al cap de poques setmanes d'haver-se publicat i encara amb olor de tinta fresca. Òbviament, aquesta circumstància provoca alhora que enmig de tants de títols i de tanta publicació passin desapercebudes algunes obres cabdals que mereixerien ser destacades i difoses als quatre vents. En canvi, per la mateixa raó i sobretot per la mateixa inèrcia, no és estrany que, fruit de l'atzar, quedin en lloc destacat alguns títols secundaris o de poca qualitat. La

manca de crítica, una altra vegada, facilita també que això pugui ser possible.

--- Tercera servitud: un tercer efecte de l'eufòria editorial el constitueix el fet que moltes persones, amb més o menys capacitat per a les lletres, es decideixin a escriure i, per tant, a participar també en la festa: mestres que creuen tenir la fórmula per fer agafar afició a la lectura als seus alumnes —s'ha parlat molt de la *literatura d'institut*; àvies que senten la necessitat d'explicar una aventura infantil als seus néts —fet que considero, òbviament, ben legítim— fins al cas, situat totalment a l'altre extrem: escriptors que només han escrit per a adults i s'adonen que escriure per a infants i joves els pot suposar també uns ingressos extres. També és legítim, és clar, i algunes vegades pot sortir bé i tot —considero que són novel·les molt dignes, per exemple *Carta a la reina d'Anglaterra* de Vicens Pagès o bé *Traficants d'idees* de Xavier Duran o, fins i tot, *La fletxa d'or* de Francesc Puigpelat. Es tracta de novel·les no necessàriament pensades per ser llegides per a un públic jove però que han agradat també als joves. Moltes vegades es tracta d'autors d'una obra única per a joves i que no per això han escrit una obra menor. És el mateix que va fer Maria Aurèlia Capmany amb el seu llibre *Quim/Quima* (Laia, 1971) o bé Manuel de Pedrolo amb el seu *Mecanoscrit de segon origen*, una de les novel·les més reeditades de tots els temps. Però també algunes vegades s'ha fet amb molt poca fortuna malgrat l'experiència i l'ofici demostrat en la seva obra per a adults. És legítim, deia, escriure per a joves, però a més de ser legítim cal que sigui honest i són poc honestos aquells qui, pensant-se que això d'escriure per als petits és pa sucat amb oli, escriuen textos mancats de sinceritat i de sensibilitat. «Què els ha fet creure —diu el crític Andreu Sotorra— que a "per a joves" hi ha una mena de pseudoliteratura encasellada com a gènere —per inèrcia i per a interessos determinats—, on cap tot?»

— I una quarta servitud: l'allau inquietant de traduccions que, amb pocs anys, ha envaït el mercat del llibre per a joves. No critico pas el fet de traduir, ja que ha estat un fenomen que ens ha permès llegir en català no sols les grans obres dels clàssics universals sinó també conèixer d'una manera bastant automàtica tot allò que s'escrivia, i s'escriu, a cada moment, sobretot a Europa. Les traduccions han permès, doncs, que els lectors d'aquest nostre país poguessin llegir per exemple una autor com Gianni Rodari, de qui alguns dels nostres escriptors van saber copsar i, per què no, copiar els girs, els jocs de paraules i sobretot la màgia d'alguns dels seus textos. També l'any 1986, amb el naixement d'Empúries, podem llegir en català *Les bruixes* de Roald Dahl i, dos anys més tard, Alfaguara ens permet llegir en català *La història interminable* i *Momo* de Michael Ende. I si

dic que Alfaguara ens va permetre llegir Ende és pel fet que la traducció castellana ja feia uns deu anys que s'havia publicat. Ningú no ha entès mai per què aquesta editorial va retenir durant deu anys la versió catalana d'aquest autor.

Les traduccions, doncs, ens han permès conèixer què es coïa a fora. I aquest coneixement influïa positivament en els nostres autors a part del plaer que produïa en els lectors de totes les edats. Però el fenomen de les traduccions ha afavorit també que ens arribés molta literatura que, a més de ser de baixa qualitat, inundava els prestatges de les llibreries i prenia molt sovint el protagonisme a autors d'aquí, d'un ofici i d'una qualitat a vegades molt superior.

I topem amb l'escola!

Ens cal parlar dels lectors. Ells són, en definitiva, els promotors, sense saber-ho, de tot aquest ball de bastons. Els promotors i les víctimes, alhora. Per tant, parlem dels lectors! Però, de quins lectors? Els qui llegeixen lliurement allò que volen i gaudeixen d'allò que llegeixen o bé els qui mal·llegeixen, si us plau per força, o fan veure que llegeixen una obra que a l'escola els han obligat a comprar, amb la intenció després de fer-ne no sé quants treballs i comentaris? Qui fa un dibuix nítid del perfil de la majoria dels lectors i dels compradors de literatura juvenil torna a ser Vicent Ferrer i Mayans: «El lector tipus d'aquestes obres i d'aquestes col·leccions és l'adolescent que, fora de l'horari escolar del seu institut, es presenta a la llibreria amb la llista de lectures obligatòries del trimestre i selecciona, al taulell, la novel·leta —o novel·letes, perquè la major part dels departaments de llengües dels instituts en programen dues per trimestre— que toca. Aquest és el principal gruix d'aquell mercat normalitzat.»

Per tant, potser de qui hem de parlar és de l'escola, que és la que té la funció i la responsabilitat d'ensenyar a llegir i, com a conseqüència d'això, té la funció i la responsabilitat, per tant, de crear lectors. Com crea lectors l'escola és un interrogant difícil de respondre. Ningú no dubta que la influència de l'escola ha estat decisiva per posar en contacte els joves i els llibres, però això no vol dir necessàriament crear lectors. Molt sovint oblidem que el lector es fa; no s'hi neix lector. Això ho ignoren molts pares i ho oblidem molts mestres. Si un nen no ha après des de molt petit a escoltar una història, o a imaginar entre les frases allò que es diu i allò que no es diu; a viure emocions tot identificant-se amb els herois, quan es convertirà en lector, si és que arriba a fer-se'n, només trobarà en la lectura una successió freda de paraules, sense encís. No haurà après a entrar en la màgia del relat.

Molts pocs professionals de l'ensenyament són lectors apassionats o narradors sensibles o animadors entusiastes. Els professionals de l'ensenyament encara perden massa temps plantejant-se si cal fer llegir obligatòriament, si s'han de demanar fitxes i resums i comentaris després de cada lectura. L'escola gasta moltes energies a fer llegir, però no a crear lectors. Quan els nois i les noies deixen l'escola, molt sovint deixen la lectura. Perquè han après, i l'escola els ha ensenyat, que la lectura és una activitat escolar i obligatòria.

El problema que avui té l'escola és que ha d'assumir responsabilitats que haurien hagut d'assumir abans altres professionals de l'educació, per exemple, i abans que ningú, els pares. En un món dominat per la cultura desmesurada de les imatges i per la cultura desorbitada del soroll, s'ha perdut una bona part de l'espai per a la comunicació tranquil·la i serena dins la família. Molts pares han delegat de forma alarmant les seves funcions a l'escola i refusen implicar-se directament en les seves tasques educatives. Avui és palpable que l'estructura i l'autoritat de la família s'ha afeblit fortament a mesura que els pares han perdut el control del medi informatiu dels fills, ja que aquests passen més temps amb la televisió que amb la família. «El pare ja no pot explicar res des del començament perquè el pare televisor ja fa temps que ha explicat el final» -diu Joan Barril al seu llibre *Condició de pare* (La Campana, 1997). I continua dient Joan Barril: «El televisor posa en ridícul les històries de dracs que el pare explica abans d'anar a dormir. Els agradava pensar que els fills es trobaven a l'edat de la innocència quan el pare televisor ens mostra les coses amb tota la seva nuesa... El nen és una terra de conquesta. Cada dia hi desembarca massa gent a les seves platges. I el pare només és una mirada perplexa, un far mig apagat enmig de la lluentor de les imatges.»

Crítica literària i mitjans de comunicació

Una literatura amb bona salut és aquella que disposa d'una crítica objectiva i responsable. Però parlar de la crítica vol dir parlar dels mitjans de comunicació, que són, en definitiva, els que acullen o haurien d'acollir aquesta crítica. I probablement hi hagi un altre element cavalcant entre la crítica i els espais dels mitjans de comunicació, que és la pretesa convicció per part de la immensa majoria d'aquesta societat que la literatura infantil i juvenil és una cosa secundària, de relativa importància i que no mereix l'atenció que alguns s'esforcen a donar-li. Així de clar.

I arribats aquí, permeteu-me unes reflexions en veu alta, potser encara poc elaborades però no per això menys inquietants i preocupants: vivim en una societat que té altres prioritats que no pas la lectura i que sembla que no acaba d'encaixar en la cultura del llibre. I una societat que no acaba d'encaixar en una

cultura com la del llibre és una societat que ha de revisar forçosament les seves dinàmiques, els seus costums, les seves actituds o els seus vicis per intentar trobar el desllorigador que permeti alçar el nivell cultural de la població, dominada segurament per altres estímuls, potser prou importants com la lectura, no ho nego pas, però probablement utilitzats amb una considerable desmesura que fa inviable l'equilibri just i enriquidor per créixer amb plena normalitat. Josep Maria Morrerres deia l'altre dia a l'*AVUI* (20-XII-1992) que la literatura juvenil ha d'afrontar el repte de connectar amb un públic poc avesat a la lectura, que no tan sols se sent, en general, poc atret davant el reclam de la lletra impresa, sinó que es troba sol·licitat per molts altres estímuls aparentment més atractius, com ara la programació infantil i els concursos televisius, els videojocs, etc. «El fet que puguin preferir —diu Morrerres— l'embrutiment intel·lectual i l'alienadora passivitat al creatiu i excitant exercici de la lectura és una cosa que pedagogs i psicòlegs han de poder explicar.» És força esfereïdor el retrat que feia fa uns mesos a la revista *Escola Catalana* Josep Maria Fericgla d'un adolescent qualsevol d'avui dia: «Em poso a la pell d'un adolescent —descriu Fericgla—, camino pel carrer, vaig a l'escola, miro més de dues hores diàries la tele, escolto converses dels adults... El missatge més clar que copso, per simple, és que per ser un adult respectat i brillant he d'arribar a posseir un bon cotxe d'importació i canviar-lo cada tres o quatre anys pels nous models que van sortint, he de comprar el darrer model d'ordinador, cal que disposi d'una segona residència ben a prop de les pistes d'esquí... Bé, el nostre personatge —acaba dient Fericgla— ja té una idea clara del que ha d'arribar a posseir per tal de ser un home com cal el dia de demà...» Parlar de la formació de lectors en aquest context és poc més que fer volar coloms.

Perquè vivim en una societat no lectora: doneu diners a un nen o a una nena perquè es comprin el que vulguin —diu l'escriptor Josep Vallverdú— i una de les últimes coses que es comprarà serà un llibre. Ho diu clarament també Daniella Bertochi en un excel·lent article a la revista *Vela Major*: «Llegir no és una necessitat primària. Per sobreviure no cal satisfer aquesta necessitat. No és ni tan sols una capacitat innata, un instint: és una cosa ensenyada que prové dels adults; és més, molt sovint no prové del pare ni de la mare, sinó de l'escola».

Els pares —ja ho he dit— s'han desentès del problema. Avui són rars aquells que dediquen una estona del seu temps a explicar un conte al seu fill. I sabem que deixant d'explicar contes es perd la possibilitat de nodrir la imaginació dels nostres infants, de traspassar-los «l'eco de la nostra memòria submergida —com diu l'escriptor Janer Manila— dels nostres sentiments, de les emocions i dels nostres compromisos».

Els nens i els joves no parlen mai, o gairebé mai, de llibres, entre ells. Parlen d'esports i de jocs, de programes de la tele i de pel·lícules, del videojoc que els agrada més, parlen de noies, els nois, i al revés, parlen de futbol i també de sexe... però mai no parlen de llibres. Els llibres no formen part de la seva vida. Potser perquè tampoc no formen part de la vida dels adults i mentre els adults —que també parlem d'aquests mateixos temes— no esdevinguin un model de referència en l'hàbit de llegir, mentre els mestres no sàpiguin enamorar-se—com diu l'escriptora Dolors Alibés— d'aquell llibre que volen fer llegir als alumnes no podem parlar de vitalitat en el sector del llibre per a joves. Cal trobar un just equilibri entre l'atractiu de les imatges i el seu ritme trepidant i el poder asossegador i seductor de la paraula, per recuperar, en definitiva, els vells canals de comunicació.

Cal tornar a explicar històries i cal que els infants les escoltin i no sols per boca dels mestres... Cal retornar a la paraula el seu paper pel que fa a l'accés als espais de la imaginació, «perquè una de les excel·lències de la literatura —i torno a citar Janer Manila— és la capacitat de desvetllar inquietuds, de respondre a alguns interrogants en diversos moments de l'evolució humana...». Cal tornar a explicar històries, en definitiva perquè als éssers humans els encanten les històries i perquè el gust per una bonica història encara és viu, com és viva la capacitat de l'ésser humà d'inventar-les.

Fins aquí les reflexions en veu alta a què al·ludia fa un moment. Torno allà on parlava de la crítica i dels mitjans de comunicació. No és estrany, doncs, que no hi hagi una crítica consolidada i rigorosa. La crítica segons Francesc Boada (*Faristol*, núm. 0, juliol del

85) amb prou feines esdevé, dins el marc de la ventafocs de la literatura —la adreçada als joves— una eina tan útil com ho és el ventall. Amb prou feines. «La crítica —diu Boada— té un lloc que s'ha de cobrir inevitablement si es vol una literatura normal.» Boada creu que la nostra literatura infantil i juvenil, si hem de jutjar per la producció editorial present, pot arribar a ser normal algun dia; però si hem de jutjar per les crítiques i la cobertura del seu espai, de moment hem de dir que no. Perquè senzillament, no hi ha amb prou feines crítica del llibre infantil i juvenil català, o en català. Una de les principals raons, sens dubte, és fàcil d'entendre: els espais que cedeixen els mitjans de comunicació escrit són, en general irrisoris. Si la literatura per a joves s'hagués de refiar de la *sensibilitat* dels mitjans de comunicació, faria temps que hauria deixat d'existir. La consideració que tenen de la literatura per a joves els mitjans de comunicació no és excessivament estimulant.

En un article titulat «Literatura infantil i juvenil. Paradoxes d'un gènere considerat menor» publicat a *Revista de Catalunya*, núm. 94 (març de 1995), el crític Pere Martí i Bertran intenta abordar, «sense deixar-nos emportar per tòpics, passions i desinformació», les causes d'aquesta infravaloració que ell reconeix que són complexes, que vénen de lluny i que no són pas exclusives de la nostra literatura. Amb una bona capacitat d'anàlisi i amb una excel·lent visió crítica, Pere Martí s'endinsa en un riu d'aigües turbulentes, com diu ell, referint-se als mitjans de comunicació. «No hi fa res —diu— que el llibre infantil-juvenil representi prop del 30% de la producció global: els responsables de cultura solen tenir els prejudicis genèrics que ja he denunciat més amunt sobre la literatura per a la mainada. I això que als Països Catalans hi ha una certa tra-

Com es pot col·laborar amb la revista de l'Institut de Ciències de l'Educació?

Les pàgines de la revista de l'Institut de Ciències de l'Educació són obertes a les col·laboracions de les persones que hi puguin estar interessades. Els professionals de tots els nivells educatius podeu fer-nos arribar les vostres experiències i opinions sobre qualsevol tema relacionat amb la pràctica educativa.

Podeu fer-ho a les seccions Panoràmica, amb articles i reflexions sobre l'educació en general, i Didàctica, explicant aquelles experiències que, bé pel caràcter innovador bé per la seva eficàcia, cregueu que cal esmentar.

Els articles han de tenir una extensió d'entre quatre i sis pàgines DIN A4, escrites a doble espai, i

han de dur un títol que en sintetitzi el contingut. Cal que lliureu dos exemplars impresos de cada treball i, sempre que sigui possible, han d'anar acompanyats de l'article en suport informàtic (preferentment en l'aplicació Microsoft Word o, si no, WordPerfect).

Si voleu col·laborar amb nosaltres, feu-nos arribar els vostres escrits a:

Revista L'Arc

Institut de Ciències de l'Educació de la UIB
C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2
07071 Palma (Balears)
Telèfon: 971 17 24 80 - Telefax: 971 17 24 01

dició, uns quants noms de prestigi i una línia pedagògica que des de fa una colla d'anys ha valorat el llibre per a joves i infants. No hi fa res. És picar ferro fred.» Després de fer un repàs de les referències que actualment fan els mitjans de comunicació del llibre infantil —referències escadusseres i en cap cas crítica especialitzada—, Pere Martí arriba també a la conclusió que els mitjans de comunicació són un reflex clar de la infravaloració general de la literatura infantil i juvenil.

Moltes vegades no és tant un problema del diari com de la persona responsable de les pàgines culturals. Un exemple: el diari *Regió-7* de Manresa canvia el responsable de «Cultura», aviat farà quatre anys, i amb la incorporació del nou responsable el diari deixa de parlar de llibre infantil i juvenil. Abans del canvi de responsable hi havia una generós espai setmanal per parlar i informar sobre aquest tema. El diari ha continuat publicant, això sí, amplis monogràfics sobre moda, motor, esports i fins i tot roba interior... i no cal dir que amb generoses il·lustracions. Però ni una referència més al llibre per a joves!

Els diaris han de parlar, òbviament, de motor, d'esports i, probablement, de roba interior, però també han de parlar de literatura infantil i juvenil perquè els ciutadans tenen dret a estar informats i escatimar aquesta informació no afavoreix ni facilita l'accés d'aquests ciutadans a la cultura. Els mitjans de comunicació han de saber que els nois i les noies d'avui, a qui ells dediquen tan poc espai i interès, són els seus futurs lectors i que, si no han crescut amb un hàbit consolidat i especialment favorable a la lectura, quan siguin adults *passaran* olímpicament també de qualsevol paper que tingui la gosadia de portar lletra impresa, es digui llibre o es digui diari.

Segons Teresa Duran, la crítica més especialitzada, l'analítica, aquella que es fa o s'hauria de fer des de la universitat o des dels cenacles acadèmics, no s'ocupa mai per mai d'allò que és adreçat adientment a infants. Algunes de les millors pàgines de Jordi Sarsanedas, de Miquel DescLOT o de Maria Barbal, com ells mateixos confessen, són contes infantils. No tingueu pas por que cap analista ho comentí i valori. En tot cas, i a tall de postil·la concessiva, ho citaran molt de passada al final de la seva biografia. Com si l'autor s'hagués permès una llicència frívola i desencaminada.

I, finalment, l'assagística

Enllaçant amb aquestes últimes paraules de Teresa Duran abans d'acabar voldria esmentar un element prou important també per a la bona salut d'una literatura. Em refereixo als treballs, estudis, tesines i altres anàlisis sobre qualsevol aspecte de la literatura infantil i juvenil. Durant molt de temps l'assaig, com a element de reflexió i com a font de coneixement, ha tin-

gut una presència ben esquifida en el camp del llibre infantil i juvenil. Si repassem la trajectòria d'aquests últims quaranta anys, veurem que, a part d'alguns escadussers articles sobre el llibre infantil per part de Joan Triadú a la revista *Serra d'Or* i algun monogràfic en alguna revista especialitzada (*Camp de l'arpa*, *Guix*, *Perspectiva escolar*, *Lluc...*), pràcticament només disposàvem del treball de Teresa Rovira i M. Carme Ribé, *Bibliografia històrica del llibre infantil en catalán*, de l'any 1972; l'estudi, també de Teresa Rovira, que ja he citat a bastament, «La literatura infantil i juvenil», dins *Història de la literatura catalana*, d'Edicions 62/ORBIS, de l'any 1984, més tard revisat i ampliat a *Història de la literatura catalana* de Riquer/Comas/Molas (Editorial Ariel, 1988), i el llibre d'Enric Larreula, *Les revistes infantils catalanes de 1939 ençà* a Edicions 62, l'any 1985. També, el 1991, es publica el llibre de Teresa Duran: *El paral·lelèpiped blau (Estudi de l'obra narrativa per a infants i joves de Gabriel Janer Manila)*, editat per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern balear. L'aparició de la revista *Faristol* el mes juny de 1985 i la revista *CLIJ (Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil)* el 1988 afavoreixen la publicació de treballs sobre els temes i els enfocaments més diversos.

Però és durant els cinc últims anys quan la publicació de llibres sobre literatura infantil i juvenil s'anima i adopta un aire de normalització bastant positiu. Així, l'any 1994 Pirene publica un llibre de gran interès i que ja era esperat des de feia temps: la primera *Història de la literatura infantil i juvenil catalana* de Caterina Valriu. Durant l'any 94 mateix l'editorial Moll publica el llibre d'un altre mallorquí, Ramon Bassa: *Literatura infantil catalana i educació (1939-1985)*. L'any 1995, Pirene hi torna amb un llibre de Teresa Duran i Roser Ros: *Primeres literatures (llegir abans de saber llegir)* i un altre de Gabriel Janer Manila: *Literatura infantil i experiència cognitiva*. Però l'any 1995 encara veurà néixer tres llibres més: la Universitat de les Illes Balears publica el llibre de Ramon Bassa: *Literatura infantil, missatge educatiu i intervenció socio-educativa*; per la seva banda, editorial Tàndem publica el llibre *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor* de Rosa Serrano i, finalment, Tàndem, un altre cop, en col·laboració amb edicions Albatros publica *Noves lectures de les Rondalles Valencianes* de Gemma Lluch i Rosa Serrano.

L'any 1997, Barcanova publica un interessantíssim treball, *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants (1905-1939)* de Montserrat Castillo. L'any 1998 és també un dels més prolífics pel que fa a publicacions de treballs: editorial Barcanova publica el llibre de Teresa Colomer: *La formació del lector literari*. L'editorial mallorquina Lleopard Muntaner publica el llibre de Sebastià Alzamora: *Gabriel Janer Manila. L'escriptura del foc*, una llarga conversa amb l'autor

mallorquí. També una editorial mallorquina, Di7 treu un llibre de Miquel Rayó que porta per títol *Educació ambiental i llibres per a infants i joves*. Pagès editors, de Lleida, em publica *Camins i paraules*. Josep Vallverdú, l'escriptor i l'home i la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Jaume I i la Universitat de València publiquen conjuntament el llibre de Gemma Lluch: *El lector model en la narrativa per a infants i joves*. No cal ser excessivament observador per constatar que no és al Principat precisament on més es treballa en el camp dels estudis i de l'assaig.

M'hauria agradat haver pogut tenir més temps per comentar una mica aquesta munió de treballs que, com diu Ramon Bassa, demostra d'entrada allò que alguns no reconeixien de cap de les maneres: que la literatura infantil i juvenil és susceptible d'estudi. Malgrat tot, calen més estudis, més biografies, més crítiques, més literatura sobre literatura infantil i juvenil. No n'hi ha prou encara per poder tractar definitivament de Literatura, en majúscules, de literatura normalitzada, la literatura infantil i juvenil d'aquest país.

Potser per això a la revista *Serra d'Or* Teresa Duran responia a la pregunta «La literatura infantil no serà mai adulta?» amb aquestes paraules pronunciades fa tres anys: «Mancada d'anàlisi, mancada de crítica, mancada d'informació divulgativa i d'assagística, mancada fins i tot d'aquells lèxics específics que delimitarien i orientarien amb precisió les riques modalitats que presenta, la literatura infantil campa per les seves, a la bona de Déu, en un territori que s'assembla molt a una república independent o a un gueto que es retroalimenta a si mateix tenint com a únic cordó umbilical per a relligar-lo la societat Missenyora l'Escola... Però tot plegat —acaba dient Teresa Duran— permet percebre un *menfotisme* públic que algun dia la nostra cultura pagarà car, si vol assemblar-se a allò que succeeix Nord enllà, on una obra escrita per a infants o adolescents no equival pas, exactament i literàriament, a ser una obra tan petita i beneïta que no pot sortir de casa sola.»

Més pessimista potser és l'opinió del crític i professor de literatura Enric Bou quan, fa just un mes, deia: «No és cap secret que vivim en plena crisi de la lectura. Els amics que ensenyen literatura em parlen d'un panorama desolador: els estudiants de secundària no entenen la llengua de *Beorn*, els fatiga la lectura d'una novel·la llarga i s'han de resignar a fer-los llegir novel·letes que abans haurien considerat *juvenils*; els universitaris no poden llegir més de quatre llibres per curs. S'està construint un nou cànon (no previst per Bloom) segons l'extensió dels llibres. És, no cal dir-ho, una mostra de la famosa i forta pressió de l'audiovisual» (*El Periódico*, «Llibres», 19-II-99).

En un article de Joan Triadú a *Serra d'Or* del mes maig de 1974 —fa vint-i-cinc anys!— es pot llegir: «L'any

1974 [...] ens arreplega en plena crisi del llibre. Els professionals de la matèria es planyen més que mai del fet, prou demostrat, que la gent no llegeix llibres.» I més avall: «[...] el llibre no és sentit ni entès com una necessitat.» Gairebé la mateixa impressió que la d'Enric Bou. Sembla com si no ens haguéssim mogut del lloc durant vint-i-cinc anys. Però entre una cita i l'altra, ja ho hem vist, hi ha coses que s'han mogut i molt: l'eufòria editorial, la normalització lingüística, la intervenció aclaparadora de Missenyora l'Escola, com diu Teresa Duran, l'excés de premis literaris, la invasió de títols, la saturació de traduccions, la multiplicació de col·leccions, l'abundància d'autors, de gèneres, de temes, de tendències, de modes, d'actituds a favor del llibre, a favor de les biblioteques... Congressos, jornades, revistes, bibliografia, estudis... La literatura infantil i juvenil catalana de finals de segle XX és una literatura plenament paradoxal. Si d'una banda ha crescut desmesuradament i sense una planificació equilibrada, de l'altra li cal madurar alguns aspectes que no han tingut la sort de créixer amb la mateixa claredat. Es tracta d'una literatura «a voltes temorega o insegura —com diu Caterina Valriu— perquè encara li cal afermar-se, a vegades audaç i altres conformista, excessivament lligada a l'escola perquè veu en ella una aposta segura, però potser massa fàcil i sense riscos. En definitiva, una literatura que es va fent a ella mateixa, amb èxits i fracassos, amb espais buits i altres massa plens d'aportacions prescindibles, mancada de crítica compromesa, amb canals de difusió a vegades insuficients o equivocats, però amb voluntat d'anar endavant i que ha viscut en pocs anys una evolució que, en circumstàncies normals hauria estat tasca de dècades». (*Història de la literatura infantil i juvenil catalana*. Pirene, 1994, pàg. 217).

A la literatura infantil i juvenil catalana de finals del segle XX li cal desfer-se de determinats complexos d'inferioritat, començant per revisar determinades actituds dels professionals mateixos que treballen en el camp del llibre infantil. Lamentacions inútils, queixes intranscendents, poca credibilitat en els missatges i sobretot poc entusiasme en la tasca de crear lectors. La literatura infantil i juvenil catalana de finals del segle XX s'ha de plantejar d'una forma molt més rigorosa la formació de lectors, la formació de lectors crítics que contemplin la lectura com una més de les moltes activitats que un ésser humà pot realitzar durant la seva vida.

La literatura infantil i juvenil catalana de finals del segle XX té molts elements a favor per esdevenir major d'edat i poder ser considerada una literatura ben normalitzada. Li cal, però, respectar i fer-se respectar. Respectar el lector i tractar-lo com a tal i fer-se respectar davant de totes aquelles actuacions tèrboles que lluny d'engrandir-la, l'embruten i l'empobreixen. ♦